

ΑΠΟ ΤΗΝ ΖΩΗΝ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Α' ΑΣΜΑΤΑ

Τὰ ἄσματα τοῦ ἐν Πόντῳ ἑλληνισμοῦ ἀπεικονίζουσι καὶ αὐτὰ τὸ εἰς τὴν ἑσχατιὰν ἐκείνην γνήσιον ἑλληνικὸν πνεῦμα, τὴν ἀγνήν ἑλληνικὴν ψυχὴν μὲ ὅλας τὰς περικοσμούσας αὐτὴν ἀρετάς, μὲ ὅλα τὰ εὐγενῆ αὐτῆς αἰσθήματα καὶ συναισθήματα καὶ μὲ τὰ ἔθνικὰ τοῦ Ἑλληνος Ἰδεώδη. Καὶ τινὰ μὲν τούτων ἀπὸ 5 καὶ 10 αἰώνων περισωθέντα εἶναι ἔθνικὰ, διότι ἔξιστοροῦσιν ἢ καὶ ἐξυμνοῦσιν ἡρωϊκοὺς Ποντίων Ἑλλήνων καὶ Ἑλληνίδων ἀγῶνας κατ' ἀπίστων ἐπιδρομῶν καὶ βαρβάρων, ἢ παρέχουσιν εἰκόνα τινὰ τοῦ προηγουμένου ἔθνικοῦ βίου τοῦ ὁμογενοῦς ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ στοιχείου διατηροῦντα τὴν μνήμην τῆς ἄλλοτε ἐλευθερίας αὐτοῦ ἢ καὶ ἐμπνέοντα τὴν πεποίθησιν ἐπὶ τὴν μέλλουσαν τοῦ ἔθνους παλιγγενεσίαν (ὡς τοιαῦτα δὲ ἀποδεικνύονται πολὺ τιμὰ τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου ζῶντα μνημεῖα ἀπὸ ἀπόψεως ἱστορικῆς, χωρογραφικῆς καὶ γλωσσικῆς), τινὰ δὲ εἶναι ἐρωτικά, βουκολικά, κωμικά ἢ σατυρικά καὶ ἄλλα διάφορα ὅτε μὲν τὴν περίεξ φύσιν μετὰ τῶν καλλονῶν αὐτῆς ἐξυμνοῦντα, ὅτε δὲ τραγικὴν τινὰ σκηνὴν περιγράφοντα. Πλὴν τούτων ὁμως ὑπάρχουσι καὶ ἄσματα πανηγυρικά εἰς ὠρισμένας τοῦ ἔτους ἑορτὰς ἢ καὶ εἰς τελετὰς χαρμοσύνου τινὸς γεγονότος ἠδόμενα (ὡς τὸ « Ἀρχὴ κάλαντα, ἀρχὴ τὶ χρόνου... » τὴν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τῆς πρωτοχρονιάς, τὸ « Χριστὸς γεννέθην χαρὰν εἰς τὸν κόσμον... » τὴν παραμονὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, τὸ « Θεία, θεία καὶ τῶν Βαΐων... » τὸ Σάββατον τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου καὶ

τὸ ἐν Χαλδίᾳ ἀχπαστὸν¹ καλούμενον ἦτοι γαμήλιον ᾄδόμενον ὑπὸ τὸν ἦχον τῆς λύρας ὡς ἀποχαιρετιστήριον τῆς νύμφης καθ' ἣν ὄραν ἐνδυθεῖσα αὐτὴ τὴν νυμφικὴν στολὴν μέλλει νὰ καταλίπη τὸν πατρικὸν οἶκον) καὶ ἄλλα ἀποκλειστικῶς παιδικά, διότι ἄδονται ὑπὸ παιδῶν εἰς παιδιὰς ἢ καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις, ὡς τὸ ἐν καιρῷ μεγάλης ἀνομβρίας ὑπ' αὐτῶν ᾄδόμενον, ἐν ᾧ οὗτοι περιάγουσιν ἀνὰ τὰς συνοικίας τὴν λεγομένην *κουσκουκούραν*,² καὶ τὸ « Ἦλε μ', ἦλε μ' κιάε - Κωσταντῖνε μ' ... », ὅπερ ἄδοντες οἱ μικροὶ παῖδες περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου (ὅποτε μόλις ὑποφώσκουσιν ὑπὸ τὸν ὀρίζοντα αἱ ἀκτῖνες αὐτοῦ) παρακαλοῦσιν ὅπως ἀνατέλλων τὸ ταχύτερον θερμάνῃ αὐτοὺς ἐκ τοῦ ψύχους ὑποφέροντας. Τὰ τῶν νεωτέρων χρόνων ἐν Πόντῳ ἄσματα φαίνεται, ὅτι δὲν εἶναι πολλὰ οὐδὲ ἔχουσι τὴν ἀξίαν, τὴν ὁποίαν φέρουσι τὰ παλαιά. Ταῦτα κατὰ μέγα μέρος δίστιχα εἶναι προῖόν τῆς ποιητικῆς τῶν Κρωμναίων φαντασίας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Χαλδίας καὶ ἄλλα μὲν εἰς στίχον δεκαπεντασύλλαβον μὲ ὁμοιοκαταληξίαν πεπονημένα φέρουσι μέλος μονότονον, ὀλίγιστα δὲ κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἐν τῇ Τουρκικῇ λαζικῶν πεπονημένα φέρουσι στίχους δεκατετρασύλλαβους μὲθ' ὁμοιοκαταληξίας, ὡς ἐκεῖνα, καὶ τὸ αὐτὸ μέλος μονότονον καὶ τοῦτο. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως ἐνταῦθα εἶναι, ὅτι ὡς συμβαίνει εἰς τὰ κυρίως λαζικά, ἐλάχιστα τῶν διστίχων τοῦ Ποντίου ἑλληνισμοῦ φέρουσι τὸν δευτέρου στίχον λογικῶς συνδεδεμένον μετὰ τοῦ πρώτου, διότι συνήθως καὶ εἰς αὐτὰ οὐδεὶς εἰρμὸς ἐννοίας καὶ οὐδεμία λογικὴ ἀλληλουχία ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ πρώτου στίχου καὶ τοῦ δευτέρου, ἔφ' ᾧ καὶ ταῦτα μόνον τὴν ὁμοιοκαταληξίαν τηροῦντα παρίστανται ἔστερημένα χάριτος, ποιητικῆς ἀξίας καὶ βαρύτητος.

¹ Ἡ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ ἀχπάσκουμαι = ἐκκινῶ.

² Σημειωτέον, ὅτι πρὸ τῆς θύρας ἐκάστης οἰκίας οἱ ἐντὸς αὐτῆς περιλούουσι δι' ὕδατος τὴν κουσκουκούραν, ἣτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ ξύλον μήκους 1½ πήχεως περιτετυλιγμένον ράκη καὶ παλαιὰ γυναικεῖα ἐνδύματα.

Πάντα σχεδόν τὰ ἐν ὄρα εὐθυμίας ἢ καὶ εὐφροσύνου τινὸς γεγονότος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου ἀδόμενα ἄσματα συνοδεύουσι συνήθως χορὸν κυκλικόν, ὃν χορεύουσιν ἀναμειξ ἄνδρες καὶ γυναῖκες ὑπὸ τὸν ἦχον τοῦ προσφιλοῦς καὶ συνήθους καθ' ἅπασαν τὴν χώραν μουσικοῦ ὄργάνου, τῆς λύρας. Ἰδιαίτερον δὲ εἶδος ἀποτελοῦσι καὶ ἐνταῦθα τὰ θρηνητικὰ ἄσματα, ἣτοι τὰ μοιρολόγια, ἅτινα μετὰ μεγάλης ποιητικῆς φαντασίας πεποιημένα ἄδουσι περιπαθῆστατα μὲ πολλοὺς θρήνους καὶ ὀδυρμοὺς αἱ λεγόμεναι μυρολογῆστρες παρὰ τὴν σορὸν τοῦ νεκροῦ πρὸ τῆς ἐκφορᾶς αὐτοῦ καὶ προκαλοῦσιν οὕτω ἄφθονα τὰ δάκρυα καὶ τοὺς κοπετοὺς τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ἄλλων παρευρισκομένων.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῷ Πόντῳ ἑλληνικῶν ἄσμάτων εἶναι πεποιημένα εἰς στίχον δεκαπεντασύλλαβον¹, ὀλίγα δὲ μόνον φέρουσι μέτρον ἰαμβικόν², ἢ τροχαϊκόν³. Καὶ τὸ μέλος δὲ εἰς αὐτὰ ποικίλλει παρουσιαζόμενον ὅτε μὲν ζωηρὸν καὶ καὶ ἐνθουσιαστικόν, ὅτε δὲ γαλήνιον καὶ χαλαρόν, ἄλλοτε γλυκὸν καὶ ἁρμονικόν καὶ ἄλλοτε μονότονον, μελαγχολικόν καὶ συγκινητικόν ἔξωτερικεῦον καταλλήλως τὴν ψυχικὴν ὀδύνην καὶ ἄλλας τῆς ψυχῆς συγκινήσεις καὶ συναισθήματα. Ἐκεῖνο δέ, ὅπερ προκαλεῖ φόβον καὶ ἀηδίαν εἰς τὴν ἀκοὴν εἶναι, ὅτι, ὅταν ἄδωνται τὰ εἰς δεκαπεντασύλλαβον στίχον ἄσματα, ἐπειδὴ οὗτος τέμνεται ρυθμικῶς εἰς δύο ἄνισα μέρη, καθ' ὅσον τὸ δεύτερον μέρος ὑπολείπεται τοῦ πρώτου κατὰ μίαν συλλαβὴν, ὃ ἄδων τὰ τοιοῦτου εἶδους ἄσματα συμπλη-

¹ Τοιαῦτα εἶναι τὸ τοῦ Μαράντου (Σ. Ἰωαννίδ. ἱστορ. καὶ στατιστ. Τραπεζ. ἐν Κων/πόλει 1870, σ. 274 καὶ Π. Μελανοφρ., ἢ ἐν Πόντῳ Ἑλλην. γλῶσσα σ. 34 - 35), τὸ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως πρὸς τὴν ἄλῳσιν τοῦ φρουρίου τῆς Κορδύλης παρὰ Π. Τριανταφυλλίδην (Οἱ Φυγάδες σελ. 31 - 32), τὸ παρὰ τῷ αὐτῷ αὐτόθι σελ. 51 ἐμπνέον τὴν πεποιθῆσιν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ ἀπολύτρωσιν καὶ ἄλλα.

² Ὡς τὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ φρουρίου τῆς Κορδύλης παρὰ Π. Τριανταφυλλ. (Οἱ Φυγάδες σελ. 30), τὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ κάστρου τοῦ ἡλίου παρὰ τῷ αὐτῷ αὐτόθι σ. 45 - 46 κ. ἄ.

³ Ὡς τὸ: «Ἦλε χάλα...» παρὰ Μελανοφρ. (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 63-64), τὸ: «Νὲ τζοπάνε μ...» κ. ἄ.

ροῖ τὸ μέλος προσθέτων ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἀνάγκης εἰς τὸ τέλος ἐκάστου στίχου τὸν σύνδεσμον καὶ ἢ τὸ ἐπιφώνημα βάλ'. Ἐν γένει εἰς μὲν τὰ ἡρωϊκὰ ἄσματα διακρίνει τις τόνον ἀνδροπρεπῆ καὶ σεμνόν, εἰς δὲ τὰ ἄλλα δημώδη ἀνάλογον πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἐκάστου αὐτῶν μελωδίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἐντεῦθεν ὁ ἑλληνικὸς ἐν Πόντῳ βίος ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ὑπῆρξε τὸ πλείστον περιπετειώδης καὶ πλήρης καταπιέσεων καὶ διωγμῶν, ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται διατὶ ἡ βαρῦθυμος τοῦ Ποντίου Ἕλληνας ψυχὴ ἰδίως εἰς τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν ἄσματα ἐναπετύπωσεν ἐναργῆ τὴν σφραγίδα τοῦ βαθέος πόνου αὐτῆς οὐ μόνον διὰ λέξεων καὶ ἐκφράσεων λίαν ἐκφραστικῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ μέλους ἀργοῦ μὲν συνήθως καὶ μονοτόνου, πλὴν ἀρκούντως συγκινητικοῦ καὶ πρὸς τοὺς παλμοὺς καρδίας αἵμασσούσης ἢ καὶ ὀπωσδήποτε τεταραγμένης ἀνταποκρινομένου. Ἐπειδὴ ὁμως, ὅσον περιπετειώδης καὶ μεστὸς θλίψεων καὶ ἂν ὑπῆρξεν ὁ βίος οὗτος, δὲν ἔλειπον οὐδὲ ἦτο δυνατόν νὰ λείπωσιν εἰς αὐτὸν ὀλοτελῶς καὶ περιστάσεις εὐθυμίας καὶ χαρᾶς ἢ καὶ ἀπλῶς γαλήνης ψυχικῆς, ὑπάρχουσι καὶ ἱκανὰ ἄσματα τερπνὰ ἢ διδακτικά, εἰς τὰ ὁποῖα ὅτε μὲν διαλάμπει τὸ αἶσθημα τῆς χαρᾶς, ὅτε δὲ ἐξαίρεται ἡ συζυγικὴ πίστις καὶ ἀφοσίωσις ἢ ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη καὶ ἄλλοτε ἐκσπᾶ καὶ ἐξυμνεῖται ὁ ἅγνός ἔρωσ, περιγράφεται ὁ ἀγροτικὸς βίος καὶ ἐκθειάζονται αἱ καλλοναὶ τῆς φύσεως, ἐν ᾧ ἄλλοτε πάλιν σατυρίζονται πρόσωπα καὶ πράξεις ὠρισμένα.

Ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τοῦ Πόντου δημοτικῶν ἄσματων τῶν μέχρι τοῦδε εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ διασφωζομένων τινὰ μὲν δυστυχῶς σὺν τῷ χρόνῳ ἠκρωτηριάσθησαν ἢ καὶ ἐκολοβώθησαν, πολλὰ δὲ μετετοπίσθησαν ἢ καὶ διὰ τὴν ταυτότητα τοῦ μέτρου συνεχρωτίσθησαν μετ' ἄσματιων ἐρωτικῶν, ὥστε ἢ ἐκκαθάρσις καὶ ἀποκατάστασις αὐτῶν ἀποβαίνει ἔργον δυσχερὲς καὶ ἐν πολλοῖς ἀνέφικτον, ἐρ' ὅσον μάλιστα οὐδεμίαν ἔχομεν πλήρη συλλογὴν τῶν ἄσματων τῆς ὅλης χώρας καὶ ἰδίως ἐκείνων, ἅτινα κατὰ μέγα μέρος ἐποίησαν καὶ ἦδον μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος φυγάδες ἐκ τῶν παραλίων εἰς ὄρη ὑψηλὰ καὶ ἀπρόσιτα μακρὰν τῆς τουρκικῆς

τυραννίας καταφυγόντες ἢ εἰς φρουρία ὀχυρωθέντες καὶ μέχρι θανάτου ἠρωϊκῶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνισθέντες. Καὶ εἶναι γνωστόν, ὅτι τὴν ὑπαιθρον ταύτην χώραν τὴν ὄρεινὴν, ἐφ' ὅσον αὕτη ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως, ἀπεκάλουν *Ρωμανίαν* οἱ ὑπὸ τὸν ζυγὸν διατελοῦντες Πόντιοι. Ὅπερ δὲ μᾶλλον ἐφελκύνει τὴν προσοχὴν καὶ τὸν θαυμασμὸν εἶναι, ὅτι κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς ζοφεροὺς τῆς σκληρᾶς δουλείας χρόνους, ἐν ᾧ πανταχοῦ τοῦ ἑλληνισμοῦ τὸ ὄνομα *Ἕλλην* ἀντικατέστησε πλέον τὸ *Ρωμαϊός*, ὁ Πόντιος *Ἕλλην* ζωηρὸν πάντοτε διατηρῶν τὸ ἐθνικὸν αἰσθημα δὲν ἐπέτρεψε τὴν τοιαύτην ἀντικατάστασιν καὶ τρανώτατον τούτου μαρτύριον παρέχουσι πολλὰ ἄσματα αὐτοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα συχνάκις ἀπαντῶσιν αἱ λέξεις *Ἕλληνας* (καὶ πληθ. *Ἕλληνοι*), *ἑλλένικον σπαθιν* (ἢ κοντάριν), *ἑλλένικα παλληκάρια*, *ἑλλένικα κάστρα*, *ἑλλένικον λαλόπον*, (= ἑλληνικὴ φωνή), ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς στίχων:

Ἄλλ' οἱ ἐμᾶς καὶ βᾶί ἐμᾶς, *πάρθεν ἡ Ρωμανία.*

Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιᾶς, κλαίγ'νε τὰ μοναστήρια

κιάι-Γιάννες ὁ Χρυσόστομον κλαίει, δερνοκοπεῖται.¹

— Μὴ κλαίς, μὴ κλαίς, αἰ-Γιάννε μου, καὶ δερνοκοπισκάσαι.

— Ἡ Ρωμανία πέρασεν, ἡ Ρωμανία *πάρθεν.*

— Ἡ Ρωμανία κιάν *πέρασεν*, ἀνθεῖ καὶ φέρει κιάλλο.

(Π. Τριανταφυλλίδ. Φυγάδες σ. 51).

Πέτεάτο ² τὸν κύρι μου τὸν *Ἕλληνον*

τὰ σαράγια, τ' ἐκατέχτιζεν ³ γιάτ' ἐμέν,

ἄς πουλῆ κιᾶς τρώη ἄτα καὶ λεσμονᾶ.

ἄς ἐβγαίν' ψηλά ραχιά καὶ κλαίη κιάμην

(ἐκ τοῦ ἄσμ. τῆς Ἀρετῆς παρὰ Π. Μελανοφρ. σ. 32).

Ἐπῆγεν κιάταγένεμεν ⁴ 'ς σῆ Δέβας ⁵ τὸ γερούρι.

Ἐκεῖ κάθουνταν *Ἕλληνοι*, ἀτόναν φοβερίζνε.

— Δεβάστε με. *Ἕλληνοι*, τὴν Δέβαν ἄς διαβαίνω,

ὁ μαῦρον νέν ⁶ πωλάριν ἔν', χωρὶς ταγίν ⁷ 'κι ⁸ μένει,

ἢ κἀλη μ' νέον κόρασιον, χωρὶς ἐμέν 'κι στέκει.

(ἐξ Ἀκριτικῶ ἄσματος παρὰ Π. Μελανοφρ. σ. 46).

¹ = δέρονται. ² = εἰπέτε το. ³ ὅσα σαράγια ἐκτιζε. ⁴ ἐσταμάτησεν. ἢ λ. ἐκ τοῦ τουρκ. νταγιανμάκ. ⁵ τοπωνύμ. ⁶ νέον. ⁷ φαγητόν. ἢ λ. τουρκ. ⁸ δέν (ἐκ τοῦ ἰων. οὐκί).

Τοὺς λέβεντους ¹ πεντέθαιε ² ἔς σου ἡλίου τὰ παρχάρια. ³
 Καὶ ὄντας ⁴ πῆγαν ἔς σὰ Φράχτινα, ⁵ τριοὶ μονοὶ ἐπέμναν.
 Ἐκεὶ ἀκούγουν ἄν' ἄν φωνήν, ἑλλένικον λαλιάν.
 Ἐκεὶ ἀκούγουν ἄν' ἄν φωνήν «ἀλλ' οἱ ἐμένα, μάννα»,
 ἐκεὶ εὗρανε τὸν υἱὸ μου τουροκοκονταρισμένον. ⁷
 Πολλὰς φορὰς πεθάννα ⁸ γὰρ ἔς σου υἱοῦ μου τὴν ὠλέναν ⁹

(ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ παρὰ Σ. Ἰωαννίδη σελ. 285-286 ἄσματος:
 Ἡ Μέρμυκα, ¹⁰ ἢ Μέρμυκα ἢ χιλισημαγεμένη). ¹¹

Εἶχαμε νέους Ἑλλενους, Ρωμαίικα παλληκάρια,
 ἐπῆγαμ' ἐνταμῶθαμε ἴσα ἔς τὰ πέντε Πέτρας. ¹²
 Ἐκεὶ εὗραμε τὸν Ἀλῆν μὲ τὸν Ἐμίρ ¹³ ἐντάμαν.
 «Ἀλῆ, ντὸ ¹⁴ στέκεις ἀντικρὺ ἔς σ' ἑλλένικον κοντάριν;»
 Ἐσκοτώσαμε τὸν Ἐμίρ καὶ τὸν Ἀλῆν ἐπίασαμ'.
 «Ἀλῆ, ἐσὺ κ' ἐγνώριζες ¹⁵ τ' ἑλλέν' κα παλληκάρια, ¹⁶
 «Ἀλῆ, τὰ τοξοσάϊτα, τ' ἑλλένικον κοντάριν;

(ἐκ τοῦ παρὰ Σ. Ἰωαννίδη σ. 286 ἄσματος: Ἀσσὸν βασιλεὺς
 χαρτὶν ἔρθεν, δράκοι, δρακοντοπούλια κ.τ.λ., ὅπερ ἀνάγεται εἰς τοὺς
 πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος χρόνους).

Ἐγὼ ἔμουνε μάστορας ¹⁷ ἔς σ' ἑλλένικα τὰ κάστρα
 καὶ οἱ Ἑλλεν' ἐμὲν ὤρισαν «Κατέβα σὺ ἔσῃμ Πόλιν» ¹⁸

(ἐκ τοῦ παρὰ Σ. Ἰωαννίδη σ. 287 ἄσματος: Καλοὶ γειτόνοι ἔλε-
 γαν: «Κατέβα σὺ ἔσῃμ Πόλιν κτλ», ὅπερ φαίνεται, ὅτι ἐποιήθη
 καθ' ὃν χρόνον ἐκυριεῦθη ἡ Τραπεζοῦς).

Σημειωτέον, ὅτι τὸ ἐθνικὸν Ἑλλενοὶ εἰς ἄσματα συνοδεύε-
 ται ἐνίοτε καὶ ὑπὸ τοῦ οὐσιαστικοῦ δράκοι, ὅπερ σημαίνει
 ἦρωες (ὡς καὶ τὸ δρακόπουλα καὶ δρακοπούλια), καθ' ἃ ἐξά-
 γεται ἐκ τῶν ἐξῆς:

Ἐπὶ τὸ πέραν τὸ ἀντίπεραν, εἰς τὸ κρυὸν πεγάδιν ¹⁹

κατέβαν δράκοι Ἑλλενοὶ καὶ δεκεφτὰ ποπᾶδες
 κ' εἶχαν τὸν μέγαν ἀρχονταν τὸν δράκον Ἰωάννην.

(ἐκ τοῦ παρὰ Σ. Ἰωαννίδη σ. 284-285 ἄσματος: Πουλόπο μ', ἔρθεν
 ἄνοιξι καὶ σὺ κ' ἐκελαῖδίζεις κτλ.).

¹ τοὺς Τούρκους. ² συνητήθησαν. ³ τοποθεσίαι ὄρειναι χρησι-
 μεύουσαι τὸ θέρος πρὸς νομὴν θερμμάτων καὶ παραθερισμὸν τῶν
 ἀνάγκης ἔχόντων. ⁴ ὄταν. ⁵ τοπωνύμ. ⁶ ἕναν, ἀντὶ μίαν. ⁷ δια-
 περασμένον διὰ κονταρίου ὑπὸ Τούρκου. ⁸ ἀπέθνησκον. ⁹ ἀγάλην.
¹⁰ ὄνομα ἡρωίδος φοβεράς. ¹¹ ἢ φοβερά. ¹² τοπωνύμ. ¹³ ἡγεμὸν τῆς
 Βαρβέτης, ὡς καὶ ὁ Ἀλῆς. ¹⁴ διατί. ¹⁵ δὲν ἐγνώριζες. ¹⁶ Ἑλληνοπαί-
 δες, ἑλληνικὰ παλληκάρια, ἀνδρεῖοι Ἑλληνες. ¹⁷ ἐπόπτης, ἀρχηγός.
¹⁸ τὴν Τραπεζοῦντα. ¹⁹ βρῦσιν.

Τόσον τὰ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος ἑλληνικά τοῦ Πόντου ἄσματα, ὅσον καὶ τὰ μετ' αὐτὴν διακρίνονται ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν πολλάκις· ἀλλὰ καὶ ἡ γλῶσσα διευκολύνει τὴν διάκρισιν τῶν μὲν ἀπὸ τῶν δέ· διότι, ἐν ᾧ εἰς τὰ πρὸ τῆς ἀλώσεως λείπουνσι τουρκικαὶ λέξεις ἢ καὶ ἂν ὑπάρχωσιν, αὐταὶ εἶναι ὀλίγισται, εἰς τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν συχνότερον παρουσιάζονται.

Ἐκ τῶν ἐρωτικῶν ἄσμάτων τὸ τῆς τρυγόνας, ὅπερ ὀλίγοι μόνον ἀποτελοῦσι στίχοι, ἀδόκον φέρει ὡς ἐπῶδον μετὰ ἑκαστον στίχον τὸ «τὴν τρυγόναν, τὴν τρυγόναν» καὶ ἐκ τῶν κωμικῶν τὸ «Ἔτον εἷνας γέρος, γέρος κούτσουρος κ' εἶχεν κ' εἶναν πετεινόν, π' ἐκούϊζεν¹ παρώρας παρώρας κιεγγέφιζεν² τὸν γέρον τὸν γέρον τὸν παραπονεμένον» ἔχει τὸ ἐξῆς ἰδιάζον, ὅτι εἰς ἑκάστην στροφὴν, προστιθεμένου νέου στοιχείου, ἐπαναλαμβάνεται κατὰ μέγα μέρος τὸ περιεχόμενον τῆς ἀμέσως προηγουμένης, ὥστε ἐν τῇ τελευταίᾳ στροφῇ ἐπαναλαμβάνεται σχεδὸν ὅλον τὸ περιεχόμενον τῶν προηγουμένων.

Τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Πόντου ἄσμάτων μικρὸν μόνον μέρος ἀποτελοῦσιν ὅσα κατὰ καιροὺς ἔχουσι δημοσιευθῆ ὑπὸ ἡμετέρων ἢ καὶ ξένων, οἵτινες, ἐξ ὧν γνωρίζομεν, εἶναι οἱ ἐξῆς: Passow, *Popularia carmina Graeciae recentioris Lipsiae* 1860, Em. Legrand, *Recueil de chansons populaires grecques Paris* 1874, Π. Τριανταφυλλίδ. οἱ Φυγάδες Ἀθῆναι 1870, Σάββ. Ἰωαννίδ. ἱστορία καὶ στατιστικὴ τῆς Τραπεζοῦντος ἐν Κωνσταντινουπόλει 1878, Δ. Οἰκονομίδ. Φωνητικὴ τῆς διαλέκτου τοῦ Πόντου (γερμανιστὶ *Lautlehre des Pontischen Leipzig* 1898), I. Ἐλευθεριάδ. Σχεδιάσμα ἱστορικὸν τῆς Χαλδίας καὶ Π. Μελανοφρ. «Ἡ ἐν Πόντῳ Ἑλληνικὴ γλῶσσα» ἐν Βατοῦμ 1910, Δημητρίου Ἰωαννίδου *Μερακλήτικα Τραγωδίας*, Σποραδικῶς δὲ ἄσματα Ποντικὰ ἔχουσι δημοσιεῦσαι τὰ ἄλλοτε ἐν Τραπεζοῦντι ἐκδιδόμενα περιοδικὰ «Ἐὔξεινος Πόντος» καὶ «Ἀστὴρ τοῦ Πόντου», ὡς καὶ αἱ ἐφημερίδες «Λόγος» καὶ «Ἐποχὴ», ὧν ἡ μὲν ἐξεδίδετο πρὸ τοῦ πολέ-

¹ ἐφάναζεν. ² ἐξῦπνει.

μου, ἡ δὲ καὶ κατ' αὐτὸν ἐν Τραπεζοῦντι. Ἀκριτικά ἐκ Πόντου ἄσματα ἔχουσι δημοσιευθῆ ὑπὸ Π. Τριανταφυλλίδ. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 49-50 καὶ 174 - 175, Σάβ. Ἰωαννίδ. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 282 - 3 καὶ τοῦ αὐτοῦ «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκριτῆς» σ. 34 - 35, Ν. Πολίτ. Λαογραφ. 1, 233 - 236, 245 - 246, 249 - 253 καὶ Ἐπι. Legrand ἐνθ' ἄνωτ. σ. 194. 196. Πρὸβλ. καὶ «Εὐξείνος Πόντος 1880 τ. Α' σ. 351 - 352 καὶ 255 - 256 (Λαογρ. 1 260). Μικρὰ δὲ συλλογὴ διστίχων Ποντικῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Κρωμέτκα τραγωδίας ¹» ἐξετυπώθη ἐν Τραπεζοῦντι τὸ 1897 ἐν τῷ τυπογραφείῳ Δ. Χ. Σεράση.

Β' ΧΟΡΟΙ

Λαμπρὸν μέσον ψυχαγωγικὸν καὶ τῶν ρυθμιστικῶν τοῦ σώματος κινήσεων ἐγκυμναστικὸν ὁ χορὸς ἦτο ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων, ὡς καὶ ἡ μουσικὴ, ἀναπόσπαστος ἀπὸ τοῦ βίου τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Καθὼς δὲ πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὕτω καὶ ἐν Πόντῳ συχνότατα γίνονται ² καὶ συνηθέστατοι εἶναι οἱ χοροὶ οὐ μόνον ἐν ὄρα εὐθυμίας ἢ εὐφροσύνου τινὸς γεγονότος, οἷον γάμου, ὀνοματικῆς ἐορτῆς καὶ τῶν τοιούτων, ἀλλὰ καὶ εἰς πανηγύρεις ναῶν ὠρισμένων καὶ ὁσάκις οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ἢ καὶ χωριῶν ἐν στενῷ κύκλῳ αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην τοῦ μέσου τούτου τῆς ψυχαγωγίας· οἱ χωρικοὶ μάλιστα πολλάκις τῆς ἐβδομάδος μετὰ τὸ δεῖπνον χορεύουσι τὸν χειμῶνα ἢ καὶ τὸ φθινόπωρον εἰς τόπους καταλλήλους πρὸς χορόν, ἦτοι εἰς εὐρύχωρα ἀνοικτὰ ἐπίπεδα μέρη καὶ ἰδίως εἰς ἀλώνια, ἢ ἐπάνω εἰς τὰ διὰ χώματος ἐπεστρωμένα ἐπίπεδα τῶν οἰκιῶν δώματα.

¹ Τραγωδία λέγεται ἐν Πόντῳ τὸ τραγούδι καὶ τραγωδῶ τὸ τραγουδῶν, τραγωδιᾶνος δὲ ὁ τραγουδιστής.

² Μᾶλλον εἰπεῖν ἐγένοντο ἄλλοτε· διότι δυστυχῶς σήμερον ἡρημώθη ἐκ τῶν Κεμαλικῶν θηριωδιῶν ἅπασα ἡ χώρα, ἀπ' οὗ ἐν αὐτῇ τὸ μὲν τελευταῖον κύκνειον ἄσμα ἐφαλαν διὰ τῶν Θρηνην καὶ κοπετῶν αἱ χιλιάδες τῶν μαρτυρησάντων ἀδελφῶν ἡμῶν, τὸν δὲ τελευταῖον χορὸν ἠναγκάσθησαν νὰ χορεύουσι γυμναὶ πρὸ τῶν τεράτων αἱ ἀτιμασθεῖσαι ὑπ' αὐτῶν Ἑλληνίδες τοῦ Πόντου.

Οἱ ἑλληνικοὶ ἀνὰ τὸν Πόντον χοροὶ κυκλικοὶ πάντες (πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων) διακρίνονται ὡς ἀρχαιοπρεπεῖς τὸ πλεῖστον, λίαν σεμνοὶ καὶ τερπνοί, ἀναλόγως δὲ πρὸς τὸ εἶδος αὐτῶν χορεύονται τινὲς μὲν ὑπὸ ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παρθένων ἴσχυρῶς καὶ ἡρέμως, τινὲς δὲ ὑπ' ἀνδρῶν μόνον μετὰ διαφορῶν ἐλιγμῶν καὶ ζωηρῶν κινήσεων, τῶν ὁποίων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μετέχουσι καὶ αἱ χεῖρες ὑψωμέναι ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς ἐκατέρωθεν καὶ ὀλίγον τι πρὸς τὰ ἔμπροσθεν ἢ προεξέχουσαι ὀριζοντίως μέχρι τοῦ ἀγκῶνος καὶ φέρουσαι τὸν πῆχυν ἀνωρθωμένον ἀλλ' οὕτως, ὥστε τὰ ἄκρα αὐτῶν νὰ μὴ ὑπερβῶσιν ὡς πρὸς τὸ ὕψος τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς, ἢ καὶ ἐναλλάξ ὅτε μὲν ἀνυψούμεναι συγχρόνως καὶ αἱ δύο, ὅτε δὲ καταβιβαζόμεναι. Καὶ φυσικῶς τῷ λόγῳ κατὰ τὸν κύκλιον χορὸν ἢ σὺνδεις τῶν χειρῶν τῶν συγχορευόντων εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἕκαστος χορευτὴς κρατεῖ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς τὴν ἀριστερὰν τοῦ δεξιόθεν συγχορευτοῦ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς τὴν δεξιάν τοῦ ἀριστεροῦθεν. Τὸν χορὸν ρυθμίζει ὁ λυριστὴς διὰ τῆς μολπῆς τῆς λύρας παίζων αὐτὴν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κύκλου τῶν χορευτῶν καὶ ἄδων τὸ ἄσμα τὸ συνοδεῦον τοὺς τόνους τοῦ μουσικοῦ τούτου ὄργανου. Σημειωτέον δέ, ὅτι τὸ ἄσμα συνήθως ἄδεται ἕξ ὑπαμοιβῆς κατὰ στίχους οὕτως, ὥστε ἕκαστον στίχον ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ τελευταίου ὑπὸ τοῦ λυριστοῦ ἄδόμενον ἐπαναλαμβάνει εἰς τῶν χορευτῶν ὁ καὶ τὸν χορὸν διευθύνων, πολλάκις ὁμως ἄδεται τοῦτο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπὸ τοῦ σύροντος τὸν χορὸν καὶ ἑτέρου τινὸς συνήθως ἀντιμετώπου πρὸς αὐτόν, ἐὰν ὁ λυριστὴς περιορίζεται μόνον εἰς τὸ παίζειν τὴν λύραν, ὅπερ καὶ συμβαίνει, ὅταν οὗτος αἰσθανθῇ κόπωσιν. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν εἰδικοί ἀοιδοί, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται τραγωδιᾶνοι, ἀλλ' οἱ

¹ Οὕτως ὑπ' ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐχορευέτο κύκλιος χορὸς ἡδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὁμήρου, ὡς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν στίχ. 693· 695 τοῦ Σ τῆς Ἰλιάδος:

ἐνθα μὲν ἦίθεοι καὶ παρθένοι ἀλφεισθιοὶ
ὠρχεῦντ' ἀλλήλων ἐπὶ καρπῷ χεῖρας ἔχοντες.

λυρισταὶ ἰδίως διακρίνονται ὡς τοιοῦτοι ἀπομνημονεύοντες καὶ ἄδοντες πολλὰ καὶ διάφορα ἄσματα. Ἴδε σελ. 338 ὑποσ. 1.

Πολλὰ καὶ διάφορα ὑπάρχουσιν εἶδη χορῶν ἐν Πόντῳ, ἐξ αὐτῶν δ' ἀναφέρονται ἐνταῦθα τὰ ἐξῆς ὡς τὰ κυριώτατα:

1) Τὸ *ὀμαλ'*, ὀνομασθὲν οὕτω, διότι κατ' αὐτὸ ὁ χορὸς βαίνει ὀμαλῶς μετὰ βηματισμοῦ ἡσυχου καὶ βραδέως. Τὸ εἶδος τοῦτο (ὅπερ ἐν Φυτιάνοις, χωρὶν τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας, ὀνομάζεται *ὀμαλιστὸν*) ὡς εὐκόλον καὶ ἀναπαυτικὸν χορεύουσι μᾶλλον γυναῖκες καὶ ἄνδρες ὁπωσδήποτε καθεστηκυίας ἡλικίας.

2) Τὸ *τὶκ*,¹ ἴητοι τὸ ὄρθιον, καθ' ὃ οἱ χορευταὶ χορεύοντες ἔχουσι τὸ σῶμα εὐθυτενὲς καὶ ὄρθιον, τὰς δὲ χεῖρας ὑψηλά. Ὁ χορὸς οὗτος ἀπαιτῶν εὐκίνησιαν καὶ εὐκαμψίαν χορεύεται συνήθως ὑπ' ἀνδρῶν καὶ νέων εὐσταλῶν καὶ εὐλυγίστων (μὴ ἀποκλειομένων καὶ γυναικῶν) μετὰ κινήσεων ζωηρῶν καὶ βημάτων ταχέων ὁπωσδήποτε. Καταλληλότερον δὲ καὶ τῆς λύρας μουσικὸν ὄργανον πρὸς συνοδείαν αὐτοῦ εἶναι ὁ ἄσκαυλος² (κοιν. γκάιντα).

3) Τὸ *λαγκευτὸν*³ (ἴητοι τὸ πηδηχτό), καθ' ὃ οἱ χορεύοντες ὅτε μὲν ὑποῦντες, ὅτε δὲ καταβιβάζοντες τὰς χεῖρας ἐκτελοῦσι διὰ τῶν ποδῶν ρυθμικώτατα καὶ τεχνικώτατα ἄλματα. Κατ' αὐτὸν καὶ *χυτὸν* (προφ. χιυτὸν) καλούμενον τὰ βήματα εἶναι ταχύτερα καὶ ἢ κινήσεις ζωηροτέρα, ὡς τοιοῦτος δὲ χορεύεται οὗτος μᾶλλον ὑπ' ἀνδρῶν καὶ νέων ζωηρῶν καὶ εὐκινήτων καὶ λαμβάνει τὸ ὄνομα *τρομαχτὸν*, ὅταν συνοδεύηται καὶ ὑπὸ τρομῶδους κινήσεως τοῦ σώματος τῶν χορευτῶν.

4) Τὸ *λάζικον*, ὅπερ συνταυτιζόμενον πρὸς τὸν συνήθη εἰς τὰ παράλια τοῦ Πόντου Σέρρα χορὸν λέγεται καὶ *τιναχτὸν* ἢ *τρομαχτὸν* ὡς συνοδευόμενον ὑπὸ τιναγμοῦ τοῦ σώματος τῶν χορευτῶν ἢ καὶ τρομῶδους κινήσεως αὐτοῦ. Χορεύε-

¹ Ἡ λέξις εἶναι τουρκικὴ σημαίνουσα τὸ ὄρθιον.

² Τὸ ὄργανον τοῦτο ἐπιτοπίως ὀνομάζεται *τουλούμζουρα*, ὡς παρὰ τοῖς Τούρκοις.

³ ἐκ τοῦ ρήματος *λαγκεύω* = πηδῶ.

ται ὁ χορὸς οὗτος μόνον ὑπ' ἀνδρῶν εὐσταλῶν καὶ ζωηρῶν, ἐν ᾧ ὀλόκληρον τὸ σῶμα αὐτῶν συγκλονίζεται καὶ ρυθμικαὶ καὶ ζωηραὶ ἐκτελοῦνται κινήσεις τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν μετὰ ταχύτητος μεγάλης, καὶ ὠνομάσθη λάζικον μὲν ὡς κυρίως εἰς τοὺς Λαζοὺς ἀνήκων, Σέρρα δὲ χορὸς ἐκ τοῦ παρὰ τὰ Πλάτανα ¹ ὁμωνύμου ποταμοῦ Σέρρα. Χαρακτηρίζεται οὗτος ὡς πολεμικὸς καὶ λαμπρῶς περιγράφεται ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Παπαμιχαλοπούλου ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ ἔργῳ «Περιήγησις εἰς τὸν Πόντον» Ἀθήνησι 1903 σελ. 224 - 226 διὰ τῶν ἑξῆς: «Αἱ κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις κινήσεις τοῦ σώματος, ἢ στενὴ πρὸς ἀλλήλους τῶν χορευτῶν σύσφιγξις, ἢ βιαία πρὸς τὸ δάπεδον στροφή, τῶν ποδῶν οἱ κτύποι καὶ τῶν ὀπλων οἱ γδοῦποι, αἱ συσπάσεις τῶν μυῶν τοῦ σώματος, ὁ ἐνθουσιασμὸς ὁ καταλαμβάνων τοὺς χορευτάς, τῶν θεωμένων ὁ θαυμασμὸς καὶ αἱ ἐπευφημιαί, ἢ πανταχοῦ ἐν εἴδει σπινθήρος μεταδιδομένη συγκίνησις, πάντα ταῦτα προσδίδουσι τοιαύτην πρωτοτυπίαν καὶ τοιαύτην αἴγλην εἰς τὸ χορευτικὸν σύμπλεγμα, ὥστε δικαίως θὰ ἠδύνατό τις νὰ καταλέξῃ τὸν Σέρρα χορὸν μεταξὺ τῶν διάσημοτέρων χορῶν ὀλόκληρου τοῦ κόσμου». Καὶ κατὰ τὸν χορὸν τοῦτον αἱ χεῖρες ὅτε μὲν ὑψοῦνται, ὅτε δὲ καταβιβάζονται καὶ ἀναλόγως τὸ σῶμα τηρεῖται εὐθυτενὲς καὶ ὄρθιον ἢ κάμπτεται μετὰ τοιοῦτου ἔλιγμοῦ, ὥστε ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ θεατὴς νομίζει, ὅτι οἱ χορευταὶ ἐτοιμάζονται νὰ καθίσωσι κατὰ γῆς.

5) *Τῆς τρυγόνας ὁ χορὸς ὀνομασθεὶς οὕτω*, διότι μετὰ ἕκαστον στίχον τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν ἄσματος ἐπιφέρεται ἢ ἐπφδός: «τὴν τρυγόναν, τὴν τρυγόναν». Ὁ χορὸς οὗτος εἶναι τερπνότατος καὶ ἀναπαυτικὸς, φέρει δὲ καὶ τινὰς ἔλιγμοὺς παρεμφερεῖς πρὸς στροφὰς τῶν κατριλιῶν. Ὡς τοιοῦτος χορεύεται ὑπ' ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ὁμοῦ.

6) *Τὸ κοτσαγκέλ χορὸς*, καθ' ὃν οἱ χορευταὶ κατ' ἀρχὰς κυκλικῶς χορεύοντες ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ σχηματίζουσιν ἔπειτα γραμμὴν συνδεδεμένοι διὰ τῶν χειρῶν ὡς καὶ πρῖν, οὕτω

¹ Κωμόπολις πρὸς δυσμὰς τῆς Τραπεζοῦντος τρίωρον ἀπέχουσα αὐτῆς.

δ' ἔξακολουθοῦντες ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ σύροντος τὸν χορὸν περιέρχονται τὰ ἄλλα τῆς οἰκίας διαμερίσματα, ἐν ᾧ τὸν ἦχον τῆς λύρας συνοδεύει ἰδιαιτερον ᾄσμα τὸ «Εἶνας μάννα, κακὴ μάννα τὸν υἱὸν τῆς καταραῖται κτλ.» ἢ καὶ ἔξερχόμενοι εἰς τὴν ὁδὸν μετὰ τινος γύρου ἐπανέρχονται εἰς τὴν αἴθουσαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἔξεκίνησαν καὶ ἐπαναλαμβάνουσι πάλιν τὸν κυκλικὸν χορὸν.

Τινὲς τῶν ἀνωτέρω χορῶν εἰς τοὺς διαφόρους τοῦ Πόντου τόπους ἢ καὶ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον χορεύονται ἐνίοτε μετὰ τινος διαφορᾶς χαρακτηριζούσης τὸν χορὸν ὡς *μονὸν* ἢ ὡς *διπλὸν*¹ διότι, ὅταν μὲν πρὸ τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ μετακινήσεως αἱ κρούσεις τῶν ποδῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ καὶ αἱ ἑλαφραὶ τῶν γονάτων κάμψεις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους ἐναλλάξ γινόμεναι εἶναι ἀπλαῖ, ὁ χορὸς λέγεται *μονὸς* καὶ οἱ χορεύοντες χορεύουσι *μονά*, ὅταν δὲ διπλαῖ, ὁ χορὸς εἶναι *διπλὸς* καὶ οἱ χορεύοντες χορεύουσι *διπλά*. Οὕτω π. χ. *μονά* ἢ *διπλά* χορεύονται τ' *ὀμάλ'*, τὸ *τικ* καὶ τὸ *λαγκευτόν*. Εἰς τὸν *μονὸν* χορὸν χαρακτηριζόμενον βραδὺν καὶ ἥσυχον διακρίνει τις τρία μὲν βήματα ἔμπρός, δύο δὲ ὀπίσω καὶ εἰς τὸν *διπλὸν* πέντε μὲν ἔμπρός, δύο δ' ὀπίσω. Ἐξ ἀνδρογύνων δὲ μόνον ἀποτελεῖται ἐν ὥρᾳ γάμου ὁ χορὸς, εἰς δὲ λαμβάνουσι μέρος οἱ νεόνυμφοι, ἐφ' ὅσον οὗτοι ἔξακολουθοῦσι χορεύοντες ἀφ' οὗ ὅμως οὗτοι ἀποσυρθῶσι, δύναται γὰρ μετέχωσιν αὐτοῦ καὶ ἄγαμοι νέοι καὶ νεάνιδες. Ἐτερον εἶδος χοροῦ συνήθους ἐν Ἀδίση (χωρίῳ πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀργυροπόλεως κειμένῳ εἰς δεκάωρον ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν) καὶ ἀλλαγῆς εἶναι «τὰ *μαντήλια*». Τοῦτον χορεύουσι κρατοῦντες εἰς τὴν χεῖρα *μανδήλιον* οὐχὶ ὅμως *κυκλικῶς*. Ἐνιαχοῦ δὲ τοῦ Πόντου χορεύονται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων καὶ χοροὶ παραληφθέντες παρὰ τῶν Τούρκων μετὰ τουρκικῶν ᾄσμάτων, ὡς ὁ τῆς *Γέμουρας*¹ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ᾄσματος «Γέμουρα Γέμουρα, παπουτζίμ ντιουστή τσιαμουρά», τὸ *Ἐρζερονμ-λήδικον* (ἐκ τῆς πόλεως Ἐρζερονμ) μετὰ τοῦ ᾄσματος

¹ Ἡ Γέμουρα χωρίον περὶ τὴν Τραπεζοῦντα φημίζεται διὰ τὰ μῆλα αὐτῆς.

«*Ερξουρονι ούζουν μπαζάρ, ντε κιάλ κιάλ*» κτλ. και ὁ *καρσιλαμάς*, ὅστις χορεύεται οὐχὶ ὑπὸ πολλῶν συγχρόνως, ἀλλ' ὑπὸ δύο μόνον, τοῦ ἑνὸς ἀντιμετωπίζοντος τὸν ἕτερον, ἢ παρὰ τῶν Ἀρμενίων και τοιοῦτος ἐκ τῶν πολὺ δυσκόλων μάλιστα εἶναι τὸ λεγόμενον «*Γεντή - άρατς*». Ἐπεισακτοὶ ἐν Ἀδίσῃ συνήθως εἶναι ὁ χορὸς τῆς *Δάγκουης* οὕτως ὀνομασθεῖς ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ χωρίου, ὅθεν παρελήφθη, ὁ χορὸς τῆς *Σαρή - γουζης* (= τῆς ξανθῆς κόρης) παρὰ τῶν Τούρκων παραληφθεῖς, ὁ *Μπαϊμπουρτλήδικος* ἐκ τῆς κωμοπόλεως *Μπαϊμπουρτ* (ἐν τῷ νομῷ Ἐρξουρονι) εἰσαχθεῖς και τὰ *μαχαίρια*, χορὸς παρομοιάζων πρὸς τὸν λάζικον, χορευόμενος ὅμως μόνον ὑπὸ δύο συγχρόνως, οἵτινες κρατοῦντες ἑκάτερος εἰς τὴν χεῖρα μάχαιραν μεγάλην τουρκιστὶ *καρακουλάκ* λεγομένην κατὰ τὰς διαφοροὺς αὐτῶν κινήσεις, καθ' ἃς παρουσιάζονται τρόπον τινὰ πολεμικῶς ἀνταγωνιζόμενοι, περιστρέφουσιν αὐτὴν λίαν ἐπιδεξιῶς και ἐνίοτε ρίπτοντες ὑψηλὰ εἰς ἱκανὸν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ὕψος τόσον ἐπιτηδείως συλλαμβάνουσιν αὐτὴν καταπίπτουσαν, ὥστε νὸ μὴ πληγωθῶσιν, ἐνίοτε δὲ και συγκρούουσι τὰς μαχαίρας των χορεύοντες ὑπὸ τὸν ἦχον τῆς λύρας.

Ἄλλα ὄργανα μουσικὰ ἔγχορδα πλὴν τῆς λύρας ἐν Πόντῳ συνηθίζονται ἢ μεγαλειτέρα αὐτῆς και 4 ἀντὶ 3 φέρουσα χορδὰς *κίμανε* και τὸ *βιολί*, ἀμφότερα συνοδεύοντα, ὡς και ἡ λύρα, χοροὺς και ἄσματα, ἐν ᾧ τὸ παρεμφερὲς πρὸς *μανδολίνον* τουρκικὸν ὄργανον *σάζ* και τὸ *σαντοῦρ* συνοδεύουσι μόνον ἄσματα οὐχὶ δὲ και χορὸν.

Δ. Η. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΗΣ

